

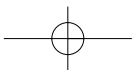
ÄRKAMISAEGSE SUURMEHE ELULUGU JÄRELÄRKAMISAEGSES SÕNASTUSES

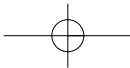
Aleksander Mohrfeldt. Jakob Hurda elu ja töö. Ajajõe tagant. Tartu: Ilmamaa, 2007. 443 lk.

Jakob Hurt on kahtlemata meie suurmehi, kelle tegevus on mõjunud ka väljaspool eesti keeleroumi. Vaevalt oleks nn soome folkloristlik uurimismeetod ilma Hurda kogutud ainekust arvestamata niiruttu välja kujunenud. Sestap on mõiste-

tav taotlus Hurda elutöö ammendava käsitluse järele.

Aegade jooksul on ilmunud mitu Jakob Hurda elulugu. 1934. aastal ilmus Eesti Kirjameeste Seltsi "Suurmeeste elulugude" 20. numbrina A. Mohrfeldti "Jakob

Hurt. Eesti ärkamisaja suurkujusid" (148 lk). Teos oli illustreeritud ja selle lisana oli avaldatud Hurda trükis ilmunud teoste loend (31 nimetust, arvestamata jäid kalendrites, ajalehtedes ja ajakirjades avaldatud kirjutised). Kui raamatu aluseks oli siin arvustatava teose käsikiri, siis tuleb austust avaldada toimetaja Daniel Palgile tohutu töö eest. EKS ei olnud rahul selle suuresti mälestusliku teosega ja tellis Johan Kõpult Hurda sajandaks sünniaastapäevaks uue eluloo. Sellele viitab Eesti Kirjanduses 1938. aastal ilmunud üleskutse "Kogugem teateid dr. Jakob Hurda kohta!" (lk 423). J. Kõpp kas ei jõudnud või ei tahtnudki EKS-i soovi täita. Sestap jäi juubeliaasta tähistamine üsna tagasihoidlikuks, küllap ka riikliku toetuse puudumisel. Konstantin Päts teadupärast eelistas Hurdale – oma põlisvastase Jaan Tõnissoni n-ö ideoloogile – Carl Robert Jakobsoni.

Ent siis saabusid okupatsioon ja sõda. Nõukogude võimu algaastail valitses meil Gustav Naani ajalookontseptsioon, milles Hurt pälvis negatiivse hinnangu. Hea, et vähemalt tema folkloristlik töö õnnestus päästa üldeitavast hinnangust. Hurda 150. sünniaastapäevaks oli olukord sedavõrd pehmenenud, et 1989. aastal avaldati Mart Laari, Rein Saukase ja Ülo Tedre koostatud album "Jakob Hurt 1839–1907" (352 lk), mis ei ole küll monograafia, kuid annab rohke pildi- ja allikmaterjaliga siiski üsna täieliku ülevaate J. Hurda tööst ja tegemistest.

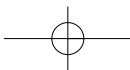
Taastatud Eesti Vabariigis langesid viimsedki tõkked ja 1995. aastal ilmus Mart Laari "Raamat Jakob Hurdast" (224 lk). Ehkki siingi on küsitavusi ja vajaka jäämisi, rahuldab see teos ometi esmase vajaduse, olles ülevaatlik ja puudutades põhilisi probleeme (puudujäägid folkloristliku töö käsitluses on vahest mõistetavad ja andestatavad). Mõistagi oli M. Laaril kasutada rohkesti lühiuurimusi, eeskätt Rudolf Põldmäe sulest, kellelt ilmus 1988. aastal "Noor Jakob Hurt".

Siin oleks koht õiendada põhjendamatuid kahetsusi või süüdistusi R. Põldmäe aadressil, et ta oma Hurda-uurimist nii hilja alustas. Minuealised folkloristid – aga neid on vähe järele jäänud – ehk mäletavad, et Nõukogude Eestis peeti pe-

rioodiliselt folkloristikaalaseid konverentse. Nende sisuks pidi olema "Vana Kandle" alase töö jätkamine, mida nõudis Teaduste Akadeemia Presiidium. Vastava komisjoni (hiljem toimetuse, lõpuks peatoimetuse) eesotsas oli Eduard Laugaste, kes püüdis juhtida ja osalt juhtiski folkloristikat Eesti NSV-s. Mäletan selgesti, et iga kord, kui tuli ettepanek – enamasti Kirjandusmuuseumi poolt – uurida J. Hurda, tõrjuti see väitega: Hurda monograafia on (Laugaste!) juba alustatud, *resp.* pooli, *resp.* kohe lõpetamisel. Tollal polnud põhjust loota, et saaksid ilmuda kahe autori monograafiad samast isikust. Tagantjärele on raske öelda, kas Laugaste bluffis või kogus ta tõesti vastavat ainet. Hurda uurimine oli igatahes pikaks ajaks tõkestatud. Kui lõpuks ilmnes, et lubatud monograafiast pole kippu ega kõppu, oli juba hilja. R. Põldmäe jõudis kirjutada valmis monograafia algusosa, aga seegi ilmus alles pärast autori surma.

Ent on aeg pöörduda arvustatava teose poole. Kohe hakkab silma see, et puudub toimetaja või kirjastuse eessõna käsikirja päritolu kohta. Ilmselt on tegu käsikirjaga, mille tervikuna avaldamisest EKS loobus. Seda näitavad "Suurmeeste elulugude" sarjas ilmunud teose saatesõnade ja arvustatava teose "Eessõna" sõna-sõnalt kattuvad osad. Muide, A. Mohrfeldt eestistas oma nime ja ehk olnuks õigem kasutada hoopis tema eestipärast nime Mäevälja (või siis mõlemat nimekuju: Mohrfeldt-Mäevälja).

Teos on suuresti mälestuslik – autor oli ju Hurda lemmiktütre Mathilde abikaasa. Autori läheduse tõttu võibki teost nimetada Hurda intiimseks elulooks, kus osutatakse suurt tähelepanu eluloolistele seikadele, samuti perekonnaloole: nii esivanematele kui ka järeltulijatele. Teiselt poolt peab märkima, et perekonnasiseid konflikte – näiteks kadakasaksastuva miniaga – autor ei puuduta. Avalikes küsimustes jääb Mohrfeldt omal ajal valitsenud seisukohtade juurde. Vaikides möödub ta kollisioonidest ja vastuoludest, välja arvatud muidugi vastasseis C. R. Jakobsoniga. Vastuolu pastor Hurda ja kirikumõisa rentnike vahel taandab ta vastuolule rahvuslikus liikumises (lk 171–172); nenditud on küll pastorige

üldist vastuseisu Aleksandrikoolile, kuid ametivendade halvaks panule on viidatud õige põgusalt (lk 179). Ei mainita Hurda pahameelt seoses M. J. Eiseni rivaalitseva kogumistööga. Hurda rahvaluulekogu saatust jääb Mohrfeldtil lahtiseks. Autori subjektiivne austus ja imetus Hurda vastu ei ole ju iseenesest vastumeelne, kui see väljenduks objektiivsemas sõnastuses. Raamatu peamiseks puuduseks näikse olevat just sõnavohav järeldrakamisaegne stiil.

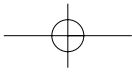
Mõndagi oleks aga öelda teose toimetamise kohta. Kindlasti tulnuks lisada ees- või saatesõna, kus olnuks iseloomustatud autorit, täpsustatud käsikirja valmimisaeg ja praegune asukoht (ilmselt EKM EKLA). Kaheksast joonealusest märkusest pärinevad kaks käsikirja autorilt (lk 304 ja 379), kuus märkust on teose toimetajatelt (lk 79, 164, 199, 225, 338 ja 409). Autor viitab Kornelius Laalandi hauakõne trükisele ja põhjendab saatuslikku Jamburgi sõitu. Toimetajate joonealustes viidatakse põhiliselt Hurdaga seotud teostele – uurimustele ja mälestustele. Selle vastu ei saa muidugi midagi olla. Küsimus on vaid selles, miks ei olda siin järjekindel. Uurimusi, mis puudutavad Hurda tegevust, on ju arvukalt, hoopis rohkem, kui viidetes nimetatud. Aleksandrikooli puhul võinuks viidata Hans Kruusi monograafia, Eesti Kirjameeste Seltsi puhul Friedebert Tuglase ja Vaina Mälgu uurimustele, laulupeo puhul olnuks kasutada R. Põldmäe uurimus jne. Kui kirjastus juba selle õiguse endale võttis, tulnuks olla järjekindlam. Nüüd jääb alati võimalus etteheiteks, et pole nimetatud seda, teist või kolmandat uurimust.

Küsitavaks jäävad ka lisana esitatud "Mälestusi" (lk 397–409) ja "Hinnanguid" (lk 411–427). Kas kirjad on mälestused? Pealegi on sama kirjastus avaldanud Hurda perekondlikku kirjavahetust. Peasi – kas need osad annavad eelnevale tekstile midagi juurde? Mälestused J. Hurdast võiksid ilmuda omaette raamatuna. "Hinnangute" puhul on väimehe tekst sisuliselt eelneva jutu kordus, Jaan Jõgeveri, Oskar Looritsa ja Villem Reimani hinnangud aga on nii üldised ja napisõnalised, et nende avaldamine küll ei

väärinud vaeva. Ainus, mida siit arvestada, on Kaarle Krohni asjalik ülevaade Hurda keeleteaduslikust ja folkloristlikust tööst Vene Geograafia Seltsile. Nende tekstide asemel võinuks kirjastus lisada kas või valikbibliograafia Hurda käsitlevatest trükistest (näiteks Eesti Vabariigi ilmunud või ajakirjas Keel ja Kirjandus avaldatud või mõnel muul moel piiratud aines). See olnuks kindlasti huvitavam ja lugejale olulisem kui need juhumälestused ja -hinnangud.

Ma ei arva, et toimetajad pidanuksid autori sõnastust tänapäevastama – see olnuks määratu töö. Aga üht-teist oleks tulnud siiski õgvendada. Neli *ja*'d ühes lauses (lk 26) tunnuks liiast. Kas viis aastat noorem öde sai olla "poisikesele teiseks emaks" (lk 27)? Kas *õrnatundelik* (lk 27) on teadlikult säilitatud? Kas *saksus* on ikka õige (nt lk 59, 139, 214)? Vist ikka *sakslus*. Autori stiili kuulub "õige kaunis silmapaistval mõõdul" (lk 64). Kui väljend kordub samal leheküljel, võinuks toimetaja epiteete vähendada. Teose üldstiiliga ei sobi "hiigla suur" (lk 109). Tänapäeva lugeja ei lepi hinnanguga Eugen Jannsenile: "hea luuletaja, filosoof ja tšellomängija" (lk 120). Selgitust nõudnuks autori lause: "Hurda sünnipäeval põlesid transparentid" (lk 121). Seletust vajaks ka autori maining "talurahva eestseisusest" nn Peterburi palvekirjas (lk 208). Minu teada taotleti palvekirjas talurahva esindatust Maapäeval, mitte ebamäärast "eestseisust". Hämmastav on passus Karl Marxi kohta (lk 214–215) – vähemalt kirikuõpetaja sulest. Parandamata on eksitus lk 304, kus öeldakse Laalandi kohta, et aastal 1876, viis aastat enne surma – aga ta suri 1891. Seega peaks aastarv olema 1886. Lk 327 mainitud kirjanik peaks olema Peter Rosegger, mitte Resegger. Ja *adjuvantibus* on üks sõna, mitte kaks nagu teose tekstis lk 340 (kergesti kontrollitav "Setukeste lauude" tiitellehe pöördelt).

Kas raamat on üleliigne? Kindlasti mitte. Tegemist on Jakob Hurda seni kõige intiimsema elulooga, mille on kirja pannud teda sügavalt austav väimeespoeg. Muidugi segab lugemist autori järeldrakamisaegne stiil. Kes sellest üle saab, ei kahetse. On muidugi tõsiselt kahju, et

R. Põldmäe ei jõudnud lõpetada oma tööd. Nüüd on meil juba kaks Hurda elulugu. Paraku pole kummagi autor folklorist. Nii jääb mõlemas raamatus varju Hurda tegelik tähtsus: oma ulatuses unikaalne rahvaluule kogumise organiseeri-

mine ning kogutud materjali korraldamine. Aga just see teebki temast suurmehe, kelle tähtsus aastatega ei kahane.

ÜLO TEDRE

